

BOLALAR LUG‘ATINI BOYITISH VA YANGI SO‘ZLARNI KIRITISH

Gavhar Sharipova Abduqayumovna
Shahrisabz shahar 26-DMTT tarbiyachi
Bolalar nutqini o'stirish

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada bolalar lug‘atini boyitish va ularga yangi so‘zlarni kiritish usullari haqida so‘z boradi. Bolalar uchun til o‘rganish jarayonida yangi so‘zlar qabul qilishning ahamiyati, bu jarayonning ruhiy, mantiqiy va metodologik jihatlari tahlil qilinadi. Yangi so‘zlarni kiritishda o‘yinlar, vizual va eshituv materiallari, o‘quv mashg‘ulotlari kabi metodlardan foydalanishning samaradorligi tadqiq qilinadi.

Kalit so‘zlar: Bolalar lug‘ati, yangi so‘zlar, til o‘rganish, lingvistika, o‘yinli metodika, ta’lim jarayoni, nutq rivojlantirish.

KIRISH

Bolalarning til o‘rganish jarayoni murakkab va ko‘p qirrali hodisa bo‘lib, bunda ularning lug‘atini boyitish muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir yangi so‘z bolaning dunyoqarashini kengaytirib, tilni to‘g‘ri va samarali foydalanish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Maqolada bolalarga yangi so‘zlarni kiritish jarayoni tahlil qilinadi va uning o‘quvchilarning lingvistik rivojlanishiga ta’siri ko‘rib chiqiladi.

ASOSIY QISM

1. Lug‘at boyitishning ahamiyati

Bolalar yoshida lug‘at boyligi ularning dunyo haqidagi tasavvurlarini shakllantiruvchi asosiy vositalardan biridir. Yangi so‘zlarni o‘rganish o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi hamda bilim olish jarayonini yengillashtiradi. Tilning boyligi ta’lim jarayonida samarali muloqot qilish imkonini beradi.

2. Yangi so‘zlarni o‘rgatish usullari

Yangi so‘zlarni bolalarga o‘rgatishda turli usullar qo‘llaniladi. Ular orasida o‘yinlar va amaliy mashg‘ulotlar eng samarali metodlardan biri hisoblanadi. O‘quv materiallarini vizual va eshituv vositalari bilan boyitish so‘zlarni qabul qilish va yodda saqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, so‘zlar bilan ishlashda bog‘liq matnlarni o‘qish va muhokama qilish ham muhimdir.

3. So‘z boyligini oshirishda ta’lim vositalarining roli

Bolalar lug‘atini boyitishda o‘quv darsliklari, o‘yinli metodlar va axborot texnologiyalarining roli katta. Xususan, raqamli ta’lim vositalari orqali yangi so‘zlar bilan tanishtirish bolalarga qiziqarli va samarali bo‘lishi mumkin. Shuningdek, bolalarning mustaqil ravishda so‘zlar bilan o‘ynash va ularni turli vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirish muhimdir.

An'anaviy ta'lim usullari ko'proq darslik va nazariy materiallar asosida amalga oshiriladi. Masalan, bu yondashuvda bolalar lug'atni boyitish uchun so'zlarni yod olishga ko'proq ahamiyat beriladi. Biroq, bu usul bolalar uchun zerikarli bo'lishi va ularda tez unutish holatlari kuzatilishi mumkin.

Zamonaviy metodlar esa so'z boyligini oshirishda faol o'yinli va amaliy mashg'ulotlarga asoslanadi. Bolalar bu jarayonda qiziqarli o'yinlar va interaktiv vositalar orqali o'rganishni zavqli va samarali deb qabul qiladilar. Taqqoslash natijasida ma'lum bo'ldiki, zamonaviy yondashuvlar bolalar uchun qiziqarli va qulayroqdir, shu bilan birga ular uzoq muddatli yodda saqlashni ta'minlaydi.

Yodlashga asoslangan usullar vs. o'yinli metodlar

Yodlashga asoslangan usullar bolalarning lug'atini tezda boyitishi mumkin, lekin bu metodda so'zlarning amaliy qo'llanilishi kam bo'lishi ehtimoli mavjud. Shu bilan birga, o'yinli metodlar orqali yangi so'zlarni o'rgatish bolalarning e'tiborini jalb qilib, so'zlarni kontekstda o'rganishlariga imkon beradi. Masalan, rolli o'yinlar orqali so'zlarni turli vaziyatlarda ishlatish bolalar uchun samaraliroq natijalarni beradi.

Vizual va eshituv materiallarining taqqoslanishi

Vizual materiallar (rasmlar, videolar) orqali yangi so'zlarni o'rganishning samarasi juda yuqori bo'lib, bu metod bolalarning tasavvur qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Eshituv materiallari esa so'zlarni eslab qolishga yordam beradi, lekin ularning foydasi ko'proq eshitish qobiliyatiga bog'liq bo'ladi. Bu ikki metodni birlashtirib ishlatish esa ko'proq muvaffaqiyat keltiradi.

Bolalar lug'atini boyitish va yangi so'zlarni o'rgatishda turli metodlarni qo'llashning samaradorligi taqqoslash orqali aniqlandi. An'anaviy va zamonaviy metodlar bir-birini to'ldiradi. Bolalar yangi so'zlarni qiziqarli va samarali o'rganishlari uchun turli usullarni birlashtirish, o'yinli yondashuvlar va vizual materiallardan foydalanish zarur. Shu sababli, lug'at boyitish jarayonida zamonaviy o'quv vositalari va metodikalarining ko'proq qo'llanishi bolalarning til rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

Kommunikativ metodlar vs. grammatika-o'qitish yondashuvi

Kommunikativ metodlar o'quvchilarning lug'atini boyitishda yangi so'zlarni turli muloqot va o'zaro suhbatlar orqali o'rgatishga qaratilgan. Bu metod orqali bolalar so'zlarni turli vaziyatlarda ishlatishni o'rganib, nutq jarayonida yangi o'rganilgan so'zlarni faol ravishda qo'llay boshlaydilar. Masalan, sinfdagi suhbatlar, rolli o'yinlar va savol-javoblar bolalarning yangi so'zlarni tezda o'zlashtirishiga yordam beradi.

Grammatika-o'qitish yondashuvi esa so'zlarni aniq tuzilgan qoidalarga asoslanib o'rgatadi. Bu yondashuvda yangi so'zlar avvalo grammatik ma'noda tahlil qilinadi va ularning to'g'ri ishlatilishi o'rgatiladi. Taqqoslashlar shuni ko'rsatadiki, kommunikativ metodlar o'quvchilarning nutqiy qobiliyatlarini tez rivojlantirsa, grammatika-o'qitish yondashuvi ularning grammatik aniqligini ta'minlaydi. Shuning

uchun bu ikki metodni uyg'unlashtirib qo'llash o'quvchilar nutqining boy va to'g'ri shakllanishiga imkon beradi.

Individuallashtirilgan ta'lim vs. guruhli ta'lim

Individuallashtirilgan ta'lim usullari orqali bolalarga yangi so'zlarni o'rgatish ularning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. Masalan, har bir bolaning til o'rganish qobiliyati, so'z yodlash tezligi va ta'limga bo'lgan qiziqishi farqlanadi. Shuning uchun ularning har biriga maxsus yondashuvlar ishlab chiqilishi mumkin.

Guruhli ta'limda esa bolalar birgalikda yangi so'zlarni o'rganadilar. Bu metod orqali ular o'zaro muloqot qilish, bir-biriga yordam berish va fikr almashish orqali so'zlarni tezda o'zlashtiradilar. Taqqoslashda ma'lum bo'ladiki, guruhli ta'lim bolalarning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirsa, individuallashtirilgan ta'lim har bir bolaning shaxsiy ehtiyojlariga ko'proq mos keladi. Shu sababli, bu ikki usulning kombinatsiyasi ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi.

Yangi texnologiyalarning ta'siri

So'nggi yillarda raqamli texnologiyalar bolalar lug'atini boyitishda katta rol o'ynamoqda. Mobil ilovalar, onlayn o'yinlar va interaktiv darslar bolalarning yangi so'zlarni tez va qiziqarli tarzda o'rganishlarini ta'minlaydi. Misol uchun, "Duolingo" kabi platformalar o'quvchilarga o'z-o'zidan yangi so'zlarni o'rgatish imkonini beradi. Bunday texnologiyalar an'anaviy yondashuvlar bilan taqqoslaganda, o'rganish jarayonini ko'proq interaktiv va dinamik qiladi.

XULOSA

Bolalarning lug'atini boyitish va ularga yangi so'zlarni o'rgatish ta'lim jarayonida katta ahamiyatga ega. Yangi so'zlar bolalarning fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirib, ularni tilni to'g'ri va samarali qo'llashga o'rgatadi. Shuning uchun bu jarayonni to'g'ri yo'lga qo'yish, turli ta'lim metodlaridan foydalanish muhimdir.

Taqqoslashlar asosida shuni aytish mumkinki, bolalar lug'atini boyitish jarayonida turli metodlarni uyg'unlashtirish eng samarali yondashuvdir. Kommunikativ va grammatika-o'qitish metodlarini birgalikda qo'llash, yangi texnologiyalardan foydalanish hamda o'quvchilarning individualliklarini hisobga olgan holda o'quv jarayonini tashkil etish bolalarning til rivojlanishiga katta hissa qo'shadi. Shu bilan birga, guruhli va individuallashtirilgan ta'lim usullarining birgalikdagi qo'llanilishi o'quvchilarning nutqiy va grammatik qobiliyatlarini uyg'un rivojlantirishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Yusupov, M. (2010). *Ta'lim jarayonida o'quvchilarning lug'at boyligini oshirish usullari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
2. Qurbonov, Sh. (2015). *Bolalar nutqini rivojlantirishda yangi metodlarning roli*. Toshkent: Sharq NMAK.

3. Abdurahmonova, D. (2018). *Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va ularning ta'limdagi o'rni*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
4. Tursunov, O. (2020). *O'yinli metodlar orqali lug'at boyligini oshirish*. Samarqand: Zarafshon nashriyoti.
5. Xudoyberganova, M. (2017). *Boshlang'ich sinf o'quvchilarining so'z boyligini oshirishda innovatsion yondashuvlar*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Pedagogika Instituti.